

FRANC ŠETINC

Ne samo političar, ne samo vojnik

Neki elementi Titove koncepcije i doktrine revolucije koji su došli do izražaja u pripremama KPJ za izvršavanje revolucionarnih zadataka koje je pred nju postavila revolucija

I

Veljko Vlahović je jednom lepo rekao da su elementi naše revolucije bili prisutni još pre rata: u svakom štrajku, u kaznionicama, u aulama univerziteta, na vojištima Španije, u marševima gladnih, u pesmama otpora, u grafikama bede, u romanu Gorkog »Mati« itd. Naša revolucija nije nastala odjednom, nije iznikla iz pepela, kao ptica Feniks, već je rezultat doktrine revolucije kojoj je Tito utisnuo neizbrisivi pečat. Mislim na Tita kao stratega revolucije, na čelu Komunističke partije Jugoslavije, koja se svojom borbom protiv iskorišćavanja siromašnih i odlučnim suprotstavljanjem fašizmu, još onda, kada drugi nisu bili ni svesni njegove opasnosti, uspela probiti u društvene strukture i koja je uživala poverenje širokih slojeva narodnih masa.

Bez takve doktrine ne bi bilo narodnooslobodilačke borbe, jer je ona bila uslovljena svesnim i dobrovoljnim učešćem osnovnih slojeva naroda. Toga, opet, ne bi bilo ako u narodnooslobodilačkom pokretu, u njegovim političkim osnovama, u sistemu nove narodne vlasti, čiji je početak na oslobođenoj teritoriji, ne bi došli do izražaja, pre svega, interesi tih slojeva ljudi, dakle radnika, se-

ljaka i demokratske inteligencije.¹ Onaj ko je hteo da u borbu protiv okupatora digne narodne mase, morao je da im prizna najšira demokratska prava, jer one su se samo na taj način mogle ubediti da će njihova buduća država biti bolja od stare. Tako reći na sopstvenoj koži narod je morao da oseti prednosti nove vlasti, njen narodni karakter. To je, svakako, bilo značajnije nego da se poziva na otpor samo patriotskim parolama ili samo formulama o nekakvom socijalizmu koji ne bi prihvatio kao svoj, jer bi mu bio naturen od nekog spolja, ili bi na to gledao kroz prizmu antikomunističke propagande kojom je bila zasićena atmosfera stare Jugoslavije. Narodne mase, povezane u narodnooslobodilački front kao masovni politički pokret, uz vodeću ulogu Komunističke partije Jugoslavije, morale su da u izgradnji nove narodne vlasti i u njenom otvarivanju same dolaze do iskustava i da same stvaraju čvrstu garanciju da će nova Jugoslavija biti drugačija od stare. Šabloni i šeme bi u ono sudbonosno vreme 1941. godine, kada su okupatori rasparčali našu zemlju i istovremeno još više raspirili pre toga već dugo veštački stvaranu mržnju među narodima i narodnostima, ostali bez praktične vrednosti, jer ne bi iznikli iz iskustva ljudi, iz njihove svesti, iz njihovih istorijskih, kulturnih i ostalih specifičnosti, ukratko bez samog žnvota. Svega toga, osobito tada, bio je više nego bilo ko drugi svestan Josip Broz Tito, koji je za sobom imao bogatu školu revolucionarnog rada i veliko životno iskustvo koje ne bi mogla zameniti nikakva papirnata doktrina.

Hoću da kažem sledeće: s obzirom na ugled koji je uživala Komunistička partija Jugoslavije, bilo je vrlo značajno ko je u tom istorijski sudbonosnom trenutku bio na njenom čelu — da li komunista »stare škole« koji je nekritički primao direktive Kominterne a zatim ih, bez obzira na njihovu praktičnu vrednost, pokušavao ostvariti u životu, dakle koji, kako se to kaže, ide glavom kroz zid, ili revolucionar-realista koji uvek stoji na čvrstom tlu. U tom smislu je Tito uvek personificirao nedodirnutu humanost, znači da je čvrstinu svog karaktera crpeo iz naroda, da se nikada nije odvajao od njega, nije gubio kontakt s njim, a time ni svoj izvorni smisao za realizam. Bio je one vrste realista koji revolucionarni rad ne ocenjuje na osnovu želje, već na osnovu rezultata, a takođe je bio svestan da nije nepogrešiv i da čovek na greškama mora brzo da uči. Takvim odnosom prema životu, koji

¹ Edvard Kardelj, *Politička i vojna strategija narodnooslobodilačkog ustanka i socijalističke revolucije u Jugoslaviji i Titove kreativne uloge u njenom koncipiranju i realizaciji*, Tito 1892—1937—1977, DZS, Ljubljana 1977.

nije bio nešto iznad, naduveno, kao što se može sresti kod kominternovskih kadrova Staljinovog tipa, postigao je to da nikada nije činio tako velike i tako sudbonosne greške da bi tok revolucije skrenuo u trule rukavce sektaštva ili oportunizma.²

II

Ako sam barem delimično označio prvi element Titove koncepcije i doktrine revolucije koji se ispoljio u pripremama KPJ na izvršavanje revolucionarnih zadataka koje je pred nju postavljala istorija, treba sada navesti i drugi: bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti Jugoslavije. Tito je vrlo dobro znao da je u staroj Jugoslaviji bilo zasejano suviše mnogo neprijateljstva i mržnje među narodima, suviše mnogo je bilo ugnjetavanja naroda, da bi se bilo koji narod mogao dići u borbu protiv okupatora a da mu se ne prizna pravo na samoodlučivanje. Već u samoj doktrini revolucije, kako je utvrđena od samog početka, kada je Tito došao na čelo Partije, trebalo je da postoji garancija da će nova Jugoslavija biti zemlja slobodnih i ravnopravnih naroda i narodnosti. To im se nije moglo garantovati samo rečima, već su bili potrebni novi, opštejugoslovenski organi vlasti, kada se prostor oslobođene teritorije osetno proširio preko čitave nekadašnje stare Jugoslavije, i to takvi organi vlasti da su i na toj osnovi jugoslovenski narodi dobili još jedan realan dokaz da će njihova nacionalna i demokratska prava biti ostvarena.³ Prilikom nastajanja nove jugoslovenske državne zajednice svaki narod morao je imati osećaj da stupa u nju kao slobodan narod i na osnovu svoje slobodne odluke.⁴ Svaki narod morao je da oseća da je Jugoslavija koja se rađa njegova zemlja u kojoj će učestvovati sa svim svojim snagama i sredstvima, u kojoj će i on jačati njenu snagu, razvijati blagostanje u njoj, jačati demokratske tekovine i, po potrebi, braniti je i svojom krvlju, kao što je za vreme narodnooslobodilačkog rata pomagao u njenoj izgradnji krvlju svojih najboljih sinova i kćeri.⁵ Taj faktor — tj. rešavanje nacionalnog pitanja — bio je, pored ostalih faktora, onaj koji je doprineo blagonaklono-

² Franc Šetinc, *Na Titovom putu*, Globus, Zagreb 1980.

³ Edvard Kardelj, *Put nove Jugoslavije* (Vis, jula 1944), u knjizi Franca Šetince: *Misao i rad Edvarda Kardelja*, Prešernova družba, Ljubljana 1980.

⁴ Edvard Kardelj, *Iz borbi za novu Jugoslaviju (1941—1945)*, na istom mestu.

⁵ Isto.

sti u svetu i time jačao međunarodni položaj Jugoslavije. Stara Jugoslavija je, naime, širom sveta bila poznata kao prava tamnica naroda u kojoj su raspirivali međusobno nacionalno neprijateljstvo, što su iskoristili i okupatori.

III

Tito nije bio samo političar i nije bio samo vojnik, kao što je jednom rekao Kardelj. Samo takav revolucionar mogao je da shvati čvrstu vezu između političke i vojne strategije. Od uspešnog ostvarivanja političke strategije zavisilo je da li ćemo imati vojsku za ostvarivanje celokupne strateške koncepcije narodnooslobodilačkog rata.⁶ I obrnuto, da nismo imali partizansku vojsku, ne bismo mogli stvarati oslobođene teritorije, ne bi bilo narodnooslobodilačkih odbora, niti širokog demokratskog narodnooslobodilačkog fronta kao najšireg narodnog pokreta u kojem je stvarno mogla da dođe do izražaja vodeća kreativna uloga Komunističke partije Jugoslavije.

Iluzija bi bila ako bi neko onda mislio da se ustanak jugoslovenskih naroda i narodnosti mogao organizovati vojno — bez idejne i političke dimenzije, bez svesti ljudi. Takva vojno-tehno-kratska linija bila bi ne samo pogrešna već i presudna u negativnom smislu reči. Iskustva iz narodnooslobodilačkog rata pokazuju da ne bismo imali ni odrede ni brigade ni divizije ako ne bi funkcionisao oslobodilački, odnosno narodni front, ako ne bi delovala masa političkih aktivista koji su organizovali ljude, koji su uspostavljali čvrste veze od čoveka do čoveka, od kuće do kuće, od ulice do ulice, ako ne bi bilo mnogobrojnih žena, dece, partizanskih majki, ako ne bi bilo mnogobrojnih javki i partizanske tehnike, ako ne bi bilo zbirke pesama, ako ne bi bilo pozorišta i slično. Naši odredi i brigade su imali velike gubitke, ali stalno su nastajale novne partizanske vojne jedinice koje su se radale iz dobro organizovanog svenarodnog pokreta. Vojna akcija koja nije imala korene u masama bila je uskoro razbijena. Da nije bilo Oslobođilačkog fronta u Ljubljani, ne bi bilo »države u državi«. Oslobođilački front je svoju političku organizovanost i delovanje razgranao u tolikoj meri da je u svakom trenutku bio sposoban da mobiliše gotovo sve stanovnike Ljubljane. Čak biskupski vikar je na sahrani izdajnika Arliha uzviknuo da je Ljubljana crvena; priznao je, dakle, da je Ljubljana u rukama Oslobođilačkog fronta slovenačkog naroda.

⁶ Edvard Kardelj, *Politička i vojna strategija...*, na istom mestu.

Tito je, takođe, bio svestan dubokog međusobnog povezivanja masovnog patriotskog pokreta i revolucije, nacionalnog i klasnog. Znao je da narodnooslobodilački rat, osim nacionalnih, ima i klasne socijalno-ekonomske, političko-ideološke, kulturne i ostale elemente. Drugim rečima, u narodnooslobodilačkom ratu se istovremeno razvijao i sa tim ustankom preplitao i revolucionarni proces dubokih društvenih promena koje su morale, međutim, da se rađaju iz želja i svesti narodnih masa. Nijedna, na izgled stvarno revolucionarna forma da bi uspela ako je ne bi prihvatili sami radni ljudi. Među njima su postojale i ideološke razlike, ali one nisu bile tolike da bi potisnule osećaj elementarne povezanosti u borbi za slobodu i društveni napredak. Niko unapred nije utvrdio ni sadržinu ni oblike ni detaljnije zadatke narodnooslobodilačkih odbora, već su ljudi postupali u skladu sa osnovnim načelom za koje se od samog početka zauzimala KPJ sa Titom na čelu: da samo ljudi koji se bore mogu slobodno odlučivati o karakteru budućeg uređenja Jugoslavije. I to je bio vrlo jak faktor ugleda Jugoslavije u svetu.⁷

IV

I na kraju: značajan elemenat Titove koncepcije i doktrine revolucije bilo je i saznanje da je stihija slobodarskog naroda, dođuše, značajna ali da ne može osigurati trajnije rezultate ustanka. Narodnooslobodilački rat ne može biti uspešan ako unutar njega ne postoji pokretačka, organizatorska i rukovodeća snaga koja strategijski i taktički usmerava akciju pokreta kao celine. To je bila Komunistička partija, jedina opštejugoslovenska stranka koja se već od samog početka odlučno borila protiv fašističke opasnosti, koja se stalno borila za bratstvo i jedinstvo jugoslovenskih naroda, jedina koja je bila čvrsto povezana sa demokratskim težnjama narodnih masa. »To je bila i jedina stranka koja je mogla da da u službu oslobođenja naroda kadrove, prekaljene u borbenoj vatri, kao i čvrstu ilegalnu organizaciju, sposobnu da sprovede sve pripreme za naoružanu akciju«, piše Kardelj u članku »Put nove Jugoslavije« (Vis, jula 1944). Bila je među retkim partijama koja nije obećavala ljudima rešenje kao nešto što im se može doneti ne poslužavniku ili kao poklon nekog spolja, već ih je podsticala na odgovornost za sudbinu slobode i nezavisnosti zemlje. Iako im

⁷ Edvard Kardelj, *Istorijsko mesto nove Jugoslavije* (Beograd, decembra 1944), na istom mestu; Put nove Jugoslavije, na istom mestu.

nije mogla ponuditi oružje, već je, obrnuto, pozivala da u borbu krenu tako reći golih ruku, narod se odazvao pozivu na ustanak, jer to za šta se trebalo boriti bilo je jače od tenkova i aviona.

U vezi s tim elementom Titove koncepcije i doktrine revolucije značajno je pitanje: kako to da je upravo Komunističkoj partiji Jugoslavije uspjelo da izbegne opasnost sektašenja, kako je uspela da ne postane sekta, odvojena od naroda, koja ne bi mogla bitno da utiče na sudbinu svojih naroda, već bi se oslanjala samo na pomoć spolja? Kakva je bila politička linija koju je postavio Tito kada je 1937. godine došao na čelo Partije?

Edvard Kardelj je na sledeći način definisao sadržinu te politike: prvo, Partija ne sme biti revolucionarna sekta koja bi čekala u ilegali da dođe njeno vreme, već mora da postane pokretačka snaga progresivne socijalne, demokratske, kulturne i druge akcije masa; drugo, mora se osloboditi svih ostataka frakcionaških grupa i frakcionaških borbi koje predstavljaju najveću opasnost za jedinstvo članstva; treće, mora se okrenuti aktuelnim problemima jugoslovenskih naroda, a ne da ima sluh, pre svega, za probleme Kominterne i da se orijentiše, pre svega, na nju; četvrto, rukovodstvo treba da deluje u zemlji i Partija mora osigurati samostalne izvore finansiranja.

To je u stvari, značilo da je novo partijsko rukovodstvo »bacilo sidro« u zemlji, što je bilo odlučujuće za značajne uspehe u borbi za jedinstvo radničke klase i za mobilizaciju narodnih masa. I više od toga: to je bilo sudbonosno za budućnost Jugoslavije, jer samo partija koja je samostalno utvrdila takvu strategiju i taktiku borbe za socijalizam, kakva odgovara istorijskim i drugim uslovima i potrebama jugoslovenskih naroda i narodnosti, bila je sposobna da povede narod u borbu za njegovo nacionalno i socijalno oslobođenje. Partija kao zatvorena sekta ne bi mogla izvršiti tako odgovorne istorijske zadatke.

U celoj zemlji, u svim partijskim organizacijama započela je diskusija o uslovima koji su tada vladali u svetu i o sposobnosti partijske organizacije i njenoj pripremljenosti za sudbonosno vreme koje se tako munjevito i nezadrživo približavalo, kada se za jugoslovenske narode postavilo pitanje biti ili ne biti. Centralni komitet je u proglasu donetom na svojoj sednici marta 1939, u Bohinjskoj Bistrici, pozivao:

»Narodi Jugoslavije, tragedija čehoslovačkih naroda traži od nas da bdimo nad opasnošću koja nam pretila. Nemački i italijanski imperijalizam već spremaju svoj daljnji pohod na istok i jug, njihov apetit je utoliko veći što manje im se suprotstavljamo.

Na redu su male zemlje na Balkanu i u istočnoj Evropi. Na redu je Jugoslavija!«

U Otvorenom pismu, upućenom svim članovima Partije, je konstatovano:

»To je istorijski preokret za našu Partiju, upravo u vreme kada su narodi Jugoslavije u opasnosti da izgube nezavisnost, u vreme kada avet najstrašnijeg pokolja, pozvata od najmračnijih snaga nemačkog i italijanskog fašizma, preti čitavom svetu.«

Na taj način je rukovodstvo KPJ, sa Titom na čelu, svesno prihvatilo odgovornost za samostalno ocenjivanje odnosa unutar Partije i u društvu kao celini. Time se, u stvari, odreklo zavisnosti u ocenjivanju uslova od faktora van Partije i zemlje — u okviru kominternovskih šema i šablona. Stalo je, dakle, na sopstvene noge, pojavio se nov duh koji je bio tako daleko od bezuslovne poslušnosti, nekritičkog imitiranja stranih šablona i zapostavljanja aktuelnih problema narodnih masa.⁸

Tito je doneo u Partiju i dijalektiku saznanja po kojoj su se partijske organizacije u bilo kojoj jugoslovenskoj pokrajini mogle jačati i osposobljavati za borbu samo u jugoslovenskom okviru. I drugačije: i KPJ je morala da jača partijske organizacije kod svih naroda i u svim pokrajinama Jugoslavije ako je htela da uzme u obzir i da pravilno shvati nacionalno pitanje, etičke, kulturne, ekonomske, političke i ostale specifičnosti celokupnog jugoslovenskog društva. To nikako nije slabilo ostvarivanje načela demokratskog centralizma u Partiji, već ga je, obrnuto, omogućavalo i jačalo. Takvo poverenje jačalo je samostalnost kadrova na terenu, razvijalo njihovu samoinicijativnost i osposobljavalo ih da su se snašli i u najkritičnijim uslovima i mogli uspešno izvršavati i najteže zadatke. Na taj način se Partija približila izvorima života, osnovnim potrebama i interesima, problemima i mukama radničke klase i ostalih radnih slojeva.

To je za Titovu koncepciju i doktrinu revolucije bilo najznačajnije.

⁸ Franc Šetinc, *Misao i rad Edvarda Kardelja*, na istom mestu.